

Sult og Trangstider i Vestgrønland fra år 1700 til 1900

Af Ane Marie B. Pedersen

Da Grønland i 1700-tallet blev koloniseret, blev den gamle fangertradition og levevilkårene påvirket af den udefra kommende kultur. Før europæerne kom til landet, havde sydgrønlænderne og nordgrønlænderne byttehandlet med hinanden. Disse selvstændige mennesker, der var selvforsynende med alt til deres livsfornødenheder, blev konfronteret med europæernes levevis, som var helt anderledes end deres egen.

Livet i det gamle Grønland krævede, at mennesker fra starten af deres liv måtte være en del af deres omgivelser for at lære at overleve i den hårde og barske natur. Naturskabte katastrofer i form af ændrede klimatiske forhold, som vedvarende dårligt ustabilt vejr og deraf følgende misfangst, kunne true et samfund i kortere eller længere perioder... et samfund, bestående af samlere og fangere, var afhængigt af vejr og fangstforhold.

I perioder med god fangst blev forrådet sorteret således, at delikatesser som mattak, hvidhvalluffer, tørret renkød, hele sæler, spækposer og andet godt blev gemt til festligheder. Det kun-

ne være sportstævner, trommesangssammenkomster, solhvervsfester, både sommer og vinter, førstegangs af altingsfest o.lign.

En anden og meget vigtig del af forrådet var den lille og »ubetydelige« fisk *ammassak*. Den fanges om foråret og bliver tørret i massevis, og de har reddet mange generationer fra sult og nød, når det har knebet med at skaffe frisk kød. Ammassaat kommer om foråret for at gyde ved strandkanten i millionvis, og alle, både gamle, børn og dem uden fartøj, kan være med til at fange dem. De bliver bjærget i store mængder og tørret. Om vinteren bliver de så spist med sælspek – en god nærende spise.

Vore sagn og myter fortæller om mænd, der er blevet udødeliggjort. De opfattes som helte, der i mange generationer bliver fortalt om til de nye slægter. Man beretter om deres heltemod,

Ane Marie B. Pedersen, arkivar på Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, er født Brummerstedt i Sisimiut og er cand. phil. i grønlandsk sprog og kultur fra Århus Universitet.

når de selv afkræftede og under meget dårlige vejrforhold har reddet deres bofæller fra den sikre sultedød ved at skaffe føde i sidste øjeblik.

Hvad sagnene beretter

Aqissiaq (Rypekylling), oprindelig fra Ilulissat-egnen, var en af disse helte. Men da hans far dræbte en mand, flygtede familien af frygt for blodhævn til Sydgrønland.

Bopladsfællerne levede for det meste af de fangststyr, som årstiden kunne give, om vinteren suppleret med deres forråd. Men under misvinter med dårligt og ustabil vejr, hvor de udelukkende tærede på deres vinterforråd, begyndte utrygheden og faren for at komme til at lide den frygtede sultedød. De havde gennem generationer hørt om forfædrenes magtesløshed overfor naturkræfterne, der undertiden resulterede i hele familiers udslettelse, og om massebegravelser, hvor man måtte styrtede hele huse ned over de døde.

Det var i en sådan misvinter, *Aqissiaq* reddede sine husfæller fra sultedøden. Under en lang og stormfuld vinter blev *Aqissiaqs* brødre sengeliggende af underernæret. Huset var mørkelagt, da de ikke havde spæk til lamperne, væggene og loftet var fyldt med rimfrost. *Aqissiaq* var den eneste oppegående, og den eneste der tog på fangst. Henimod foråret slap vinterforrådet op. *Aqissiaq* tog på fangst selv i snestorm og fangede efter en dramatisk fangst en kæmpeorm (fabeldyr), hvor det var ormens eller *Aqissiaqs* liv, der var på spil, og han reddede således sine fæller fra den sikre sultedød.

Aqissiaq dræber kæmpeormen. Akvarel af Lauritz Jessen fra bogen »Oqaluttuatoqqat« – Grønlandske myteakvareller, udgivet af Atuagkat & Compagniet.

Kaannassuaq, en anden helt, var fra Kitisissuni killerni Angisumi, Kook-ørne ved Nuuk. Stedet er berømt for sin rigdom af fangststyr af alle slags, og derfor var befolkningen dér altid tilfredse med tilværelsen. Men ét år, det var efter de danske var kommet til stedet (Nuuk), fik de en meget streng vinter. De fortsatte dog med at ro i kajak, men henimod foråret forværrede vejrforholdene sig med stadig hård norden- og vestenvind med masser af is, hvor det blev usædvanligt koldt. Da havet frøs til, kunne man ikke længere ro i kajak, og folk begyndte at sulte. Deres ellers så store vinterforråd begyndte at svinde meget hurtigt ind.

Forrådet slap op, men stormvejret var uformindsket, og *Kaannassuaqs* mange

svogre blev sengeliggende, svage af udmagring. Kaannassuaq var den eneste, der holdt sig oppe, og en morgen trak han i sin helpels og tog afsted trods stormvejret. Han var væk hele dagen, og om aftenen kom han hjem med en stor sortside efter en møjsommelig og udmattende jagt og reddede på denne måde sine husfæller.

Men mange er gennem tiden døde af sult. Hvis husfaderen led druknedøden på fangst, måtte de efterladte leve en kummerlig tilværelse. En familie uden forsørger kom ganske automatisk på de nederste trin i samfundet, og i vore sagn er der mange forældreløse, der levede livet på andres nåde. Børn der blev behandlet umenneskeligt og med en sådan ubarmhertighed, at man bliver harm, når man hører beretningerne eller læser om dem.

Kaassassuk er et eksempel på nogle af vores forfædres syn på de forsørgerløse fæller, der blev betragtet som samfundsnassere. Der er forskere, der har omtalt det gamle Grønland som urkommunistisk, men sagnene fortæller noget andet. Der er bl.a. storfangere, angakut, sølle pebersvende, sølle pebermøer, gamle kællinger, forældreløse og hekse. Man havde sin plads i samfundets hierarki efter sin kunnen og duelighed. Jævnbyrdige familier, d.v.s. familier med forsørgere, gav kødgaver til hinanden. I dag har jeg været heldig at fange en sæl. I morgen er det måske de andre, der fanger en sæl, og så får jeg og min familie frisk kød, mens de andre uden forsørgere er underlagt andres godgørenhed.

Der er dog eksempler på, at folk, der

ikke længere kunne ernære sig med fangst, kunne specialisere sig i andre færdigheder, så de kunne opretholde livet. I Otto Rosings bog »Taseralik«, der fortæller om fangerlivet omkring 1850'erne, er der et par eksempler herpå. *Matisi* var en meget dygtig fanger fra Nuuk, der aldrig havde manglet noget hvad angår mad, klæder, umiaq og kajaq. Men da han blev syg af kajaksvimmelhed og derfor ikke længere kunne skaffe skind til sin umiaq, begyndte han at specialisere sig i kajakbygning og umiaq til andre fangere. *Pilissiullakasik*, en gammel pebermø, var så heldig, at hun boede hos en storfanger og hans kone, og ved at passe deres børn og forkæle dem gjorde hun sig uundværlig hos familien. Hun tog sig af det grovere husarbejde, og som bopladsens klovn og med sin rappe tunge fik hun andre til at grine, og hun var derfor meget afholdt af alle mennesker på pladsen. *Malarsuaq* var en ung mand uden kajak og derfor uden kendskab til fangst. Når folkene var på sommerplads ved Taseralik (en ø mellem Sisimiut og Aasiaat), havde han intet fast tilholdssted. Han vandrede fra telt til telt dag og nat og opsnusede alt, hvad der skete på stedet. Han vidste, hvem der havde fanger den største helleflynder den dag, og hvornår der skulle være dans eller sportsstævner. Når der kom nye folk, og når en umiaq kom i land og slog telt op, så var Malarsuaq den første gæst, og ikke længe efter vidste alle, hvem den familie bestod af, og hvad de havde at sælge. Nord- og sydgrønlændere tuskhandlede med hinanden, når de mødtes i Taseralik. Der knyttedes også familier sammen

ved giftermål – min bedstemor fra Kiliit, Vester Ejlande, Mariane Schmidt og min bedstefar Johannes Brummerstedt fra Sisimiut mødtes dér – og i Otto Rosing's Taseralik var der også unge mennesker fra Ilulissat og Nuuk, der fandt hinanden. *Malarsuaq* var en slags nyhedsstofspreder, og på den måde fik han både mad og et sted at sove. De mennesker, der levede i gode tider med god fangst, især om sommeren, hvor man nød samværet med andre mennesker, var meget kærkomne og gode til at underholde. Men de var de første, der blev ramt, når der opstod krise om vinteren p.g.a. mangel på fangstdyr.

Vore sagn beretter, at sult og hunger oftest skete om foråret, hvor vinterforrådet var ved at slippe op, og hvis forårsfangsten slog fejl p.g.a. ustadigt og dårligt vejr. Hvis uvejret ikke var længelevarende, klarede man sig med at spise ting, man kunne finde ved stranden: tang, muslinger o.lign.

Europæernes beretninger

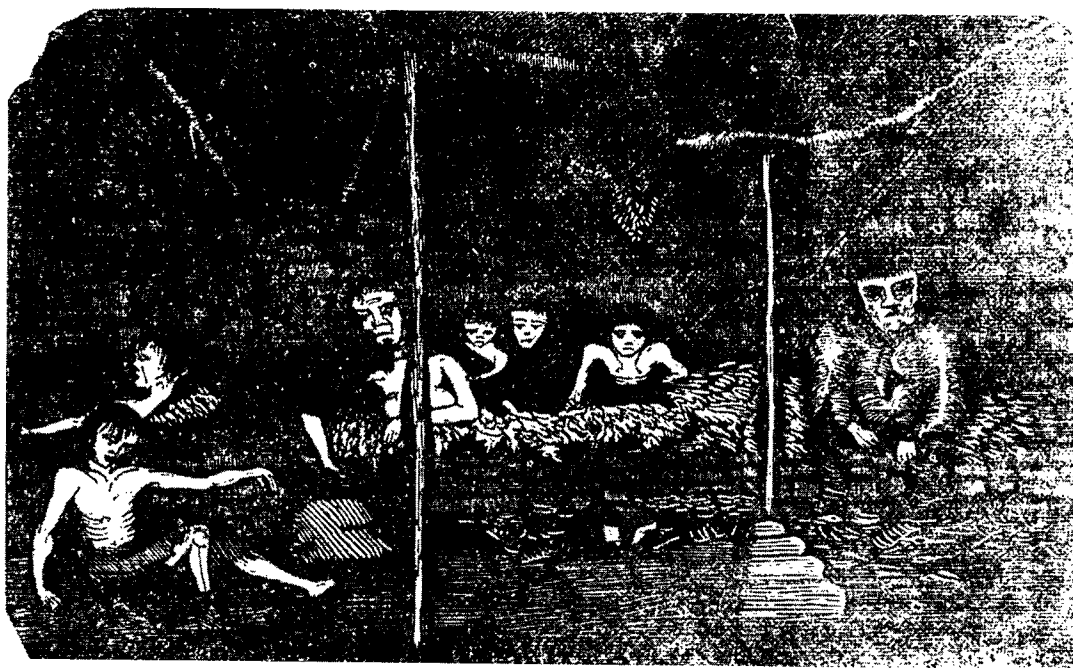
Hans Egede – der kom til Grønland i 1721 – respekterede grønlændernes fangerliv, og at de rejste omkring efter fangstdyrene. De danske missionærer rejste med til fangstpladserne, og de fik hurtigt omvendt nogle af grønlænderne, så de kunne oplære deres frænder på deres respektive fangstpladser i den »Nye tro«. De tyske brødremissionærer (Herrnhutterne), der kom til Grønland i 1733, optrådte imidlertid anderledes i deres anstrengelser for at redde de grønlandske sjæle. De byggede huse på faste steder med jordvolde omkring. De delte kvinder og mænd op i såkaldte

mands- og kvindehuse, og de frelste måtte blive på stedet, og man forbød dem oven i købet at tage på fangst i heligdage. Det var et stort indgreb i fangerfolkets livsmønster, og det medførte da også, at brødremenighedens medlemmer var de første, der blev ramt af sult, før den danske kirkes medlemmer, som havde mere frihed til at tage på fangst.

Senere, da grønlænderne blev mere fortrolige og mere interesseret i denne nye tro, medførte det en tilflytning til de områder, hvor missionærerne slog sig ned. Dette resulterede i en overbelastning af fangstområderne.

Allerede i 1600-tallet drev grønlænderne tuskhandel med europæiske hvalfangere. Det mest eftertragtede for grønlænderne var de redskaber, de dagligt brugte, men som var ret primitive i forhold til europæernes synåle, knive, kobbergryder, europæisk tøj m.m. Men grønlænderne betalte disse for dem nødvendige redskaber for dyrt, f.eks. byttede de en simpel skjorte med flere ræveskind, nyt skintøj o.lign.

Grønlænderne »betalte« især hollænderne med spæk. Denne vare var meget eftertragtet i hele Europa. Den blev brugt til gadebelysning og til andre produkter såsom sæbe. Netop *spæk* var grønlændernes livsgrundlag for at bo i et land, der klimamæssigt var så ubarmhjertig og vanskelig. Spæk giver varme, lys og ikke mindst spise. Vinterforrådet, som var tørrede fisk og kød, blev spist med store klumper spæk, der gav indre varme og energi både om sommeren og især om vinteren, og den viste sig svær at undvære.

Det indvendige af et fattigt hus, under hungersnød. Aron, Grønlandske Træsnit, 1860.

Som andre naturmennesker fik grøn-
lænderne smag for de nye varer, der
som regel var nydelsesmidler som to-
bak, spiritus, kaffe og sukker.

Det betød, at for at få disse goder,
måtte de bytte/sælge af deres livsnød-
vendige fangstprodukter. Men de havde
dog også et åndeligt behov, og selvom
de vidste, at den nye tro ofte medførte
fysiske afsavn, sult og trang, synes man
generelt ikke at have taget afstand fra
den.

Det var dog ikke de fremmedes skyld
alene, at der kom trangstider. I Grøn-
lands Historie bd. III skriver Finn Gad i
1976, at hungerperioderne efter 1750
indtraf hyppigere end før. Næsten hvert
år blev der berettet om, at lamperne var
slukkede på grund af manglende tran, at
fangsten var umuliggjort af enten for

megen, for tynd eller for tyk is. Også
storm og urolig sø forhindrede i længe-
re perioder fangerne i at tage på fangst.
I Vestgrønland var det efterårsmåned-
erne, der var de mest kritiske. Fangsten
slog tit fejl i tiden fra oktober til hen-
imod slutningen af december.

»...Der er ingen tvivl om, at hunger-
perioderne var uundgåelige og væsent-
ligst forårsagedes af de naturlige betin-
gelser for eksistensen, ikke mindst de
klimatiske forhold. I perioden 1740–80
udviklede der sig, i forbindelse med sto-
re isforekomster (en pulsationsperiode),
en ændring i klimaet med relativt milde
vintre og megen nedbør, hvilket havde
indflydelse på faunaens livsbetingelser
og ændrede dyrenes vandringsvaner.
Denne mildning i klimaet synes at gen-
tage sig nogle få år efter og at vare til ca.

1810. Netop i de perioder synes fangsten sine steder at svigte og dermed ernæringssituationen at forværres. Hungerperioderne indtræffer på grund af vejrforandringerne og dermed følgende uroligt vejr og ændring i dyrenes tilstedeværelse. Der var altså slet ikke tale om manglende forsynlighed, men derimod om ændringer af naturlige betingelser...» (Finn Gad, 1976, s. 147).

I 1806 hærgede en epidemi i Nanortalik (influenza?), mange døde. De overlevende var meget svækkede, og der opstod fødemangel og dermed sultedød. Købmand *J. C. Mørch*, Julianehåb, beskriver situationen således: »Al forråd er opspist. Folk opretholder livet ved at spise tång og muslinger.« (Ove Bak: »Nanortalik«, s. 131).

Man må imidlertid tage i betragtning, at alle fangere og fiskere, som det er tilfældet i andre erhverv, ikke alle er lige dygtige eller heldige. I kolonibestyrerarkiverne kan man læse om, hvordan fangerne hvert år blev betegnet som: god erhverver, mindre god erhverver, dårlig erhverver osv.

Myndighedernes registreringer

For at blive i Sydgrønland kan jeg gengive *Frederiksdals kirkebog år 1907*. Fisker *Petrus og hustru Rosine* i Igdlorssuatsiaq (en afsides boplads på sydøstsiden af Törnårssuk Ø) mistede en dreng og en pige – »uden særlig Sygdom, men menes af mangel paa tilstrækkelig Føde«. »Drengen har været længe syg i Vinter, der mentes af Mangel paa tilstrækkelig Føde i Vinter.« Andre lignende notater er: »Hans Svaghed begyndte i Vinter paa grund af Mangel paa Fødemidler,

og efterhaanden blev (han) magrere og magrere, og tilsidst kom Krampe og tilsidst alle Lemmerne hovnede og døde.« (Ove Bak: »Nanortalik«).

I »Folketællinger i Grønland« for 1901 er Petrus 47 år og hans kone Rosine 35 år. Sammen har de 4 børn, Gideon 9 år, Brigitha 7 år, Salomon 4 år og Karitas Saruta på 1 år, foruden Petrus' datter Blandine på 19 år af første ægteskab. Petrus var efter datidens målestok en ældre mand med mange munde at mætte.

Men hvordan var Petrus som forsørger? I fangstlisterne for Nanortalik i begyndelse af 1900-tallet kan vi se tre af seks fangeres udbytte. Bernhard og Isak er de bedste fangere, mens Petrus er den dårligste eller næstdårligste.

1900 – 1901

Petrus 28 sæler

Bernhard 100 sæler

Isak 70 sæler

1901 – 1902

Petrus 9 sæler

Bernhard 45 sæler

Isak 69 sæler

1902 – 1903

Petrus 10 sæler

Bernhard 88 sæler

Isak 105 sæler og tre isbjørne

1903 – 1904

Petrus 16 sæler

Bernhard 105 sæler

Isak 103 sæler og 1 isbjørn

1904 – 1905

Petrus 10 sæler

Bernhard 111 sæler

Isak 75 sæler og 2 isbjørne

1905 – 1906

Petrus 14 sæler

Bernhard 105 sæler

Isak 83 sæler

1906 – 1907

Petrus 13 sæler

Bernhard 67 sæler

Isak 35 sæler

1907 – 1908

Petrus 7 sæler

Bernhard nåede at fange 49 sæler, før han døde samme år

Isak 89 sæler

I fangstlisterne kan man se, at *Petrus* har figureret som middelmådig eller som dårlig forsørger. I det år hvor *Petrus'* børn døde, har man dog fanget færre sæler i Igdlorsuatsiait i sammenligning med de andre år.

Dagbøger og bøger skrevet af danskere

Flere danske, der har opholdt sig i Grønland, har berettet om sult- og trangstider forskellige steder på landet, hvor vejret og fangstforholdene har været så dårlige, at det har skabt fare for beboernes liv og eksistens.

Peder Olsen Walløe, en bødkersvend fra Danmark, som købmand Jakob Severin havde fået ansat, og som avancerede til handelsassistent ved Christianshåb, fik senere i 1748 tilladelse til at slå sig ned som »frihandler«. Da det viste sig ikke at

være videre økonomisk givende, havde Handelskompagniet let ved at få ham til at foretage en rekognosceringsrejse sydpå for at undersøge mulighederne for nyanlæg. På sin rejse førte han dagbog, hvor han bl.a. fortalte om sit møde med de forarmede sydlændinge. (Det Grønlandske Selskabs Skrifter V: »Peder Olsen Walløes Dagbøger« fra hans rejser i Grønland 1739–53, s. 114).

Wallø skriver i maj 1753 i sin dagbog: »Den 27. var det beqvemt Reisevejr til Narseme; her fandt vi kun faae Folk meget fattige, den haarde Vinter havde trykket dem som mange af deres Landsmænd, nogle af dem vare døde af Hunger, og nogle vare flygtede herfra, de efterblevne vare i jammerlige Tilstand, dog saavidt jeg kunde bemærke, har Mangel og Hungersnød her ikke været saa meget grundet paa Vinterens Strængthed, som paa Mangel af gode Fiskeredskaber, thi her ved disse Øer beroer Næringsveien fornemmelig paa Fieskerie om Vinteren, som da er i Overflødighed og om Sommeren i Sælhund Jagten«.

I missionær *Henric Christopher Glahn's* dagbøger for årene 1763–64, 1766–67 og 1767–68, der blev udgivet i anledning 200-året for kolonisationens begyndelse af H. Ostermann, står der bl.a.:

»D. 16. Skiertorsdag. Hvidsted holdt Gudtienesten paa Holsteinsborg.

I dag kom en Grønlænder fra Holsteinsborg, som fortalte, at nogle Syderlandske Fruentimmer og Børn have sadt deres Konebaad til paa den nordre Side af Næsset, men selv havde de bjerget Liv og noget af Teltet paa en Øe, og

som de havde staaet der længe, og vare næsten forkomme af Sult og Frost, havde ikke heller noget voxent Mandsmenneske hos sig, maatte de allesammen de alle omkomme paa den elendigste Maade, om de ikke fik hastig hjælp. Saasnart jeg hørte dette, sendte jeg i Øieblikket min Konebaad ud for at afhente dem...» (April 1767, s. 109–110).

18. april skriver han: »Omsider kom dog Konebaaden lykkelig hjem og medbragte sex elendige og forhungrede mennesker, neml: 2de Enker, hver med 2de Børn. Det syvende Menneske, ogsaa en Enke, havde de afsat paa Veyen hos en af vore velhavende Døbte.

Disse elendige Menneskers Skiebne, i denne Vinter, indeholder mange sære og besynderlige Ting, som vel kunde fortienet at anføres, hvis det ikke var alt for vidtløftigt. Her vil jeg allene anmærke, at de i forrige aften Maane, altsaa omtrent imellem d. 23de og 27de Mart: reyste fra Sydbay og har fra den Tid af til nu staaet paa Øen, uden at have noget Spek at brænde og uden at have noget at spiise ude allene noget Tang og gamle Skind, hvilket disse ynkverdige Mennesker endda maatte æde ukaagte: Tilsidst vare dog saa udmattede, at de hverken kunde staae eller gaae og havde lagt sig i Teltet tilsammen for at oppbie deres Død. Imidlertid fik de Redning og paa de tvende Dage som de have nu faaet noget at spise, ere de komme sig saa vel, at de kan staae og nogenlunde gaae, det mindste, omtrent 3 Aar gamle Barn, undtagen, som endnu er saa afmægtigt, at det hverken kan gaae eller staae.» (April 1767, s. 110).

Henric Christopher Glahn mente, at

de unge mennesker kom til at mangle skind, fordi deres forældre solgte skindene fra fangsten og så købte tobak og andre unyttige ting af danskerne. Deres børn og unge kom til at mangle skind til klæder og til deres kajakker og umiat. Og uden disse fartøjer kan man ikke blive oplært som fanger.

Hungersperioderne kendte man dog også i fortidens eskimoiske samfund, og derfor kan handelen med europæerne ikke have hele skylden, selvom fangerfamilierne måske solgte mere, end de burde. Der er imidlertid også eksempler på, at grønlænderne ikke ville sælge af deres forråd: »Der laae vel 50 kobber paa landet, som de hafde fanget, men de vilde ingenlunde selge os noget deraf, men de viiste deris qvinder og børn, at det var deris spiise, som de skulle lefve af«, H.E.Rel., p. II, under 14/10 1721.

Lars Dalager, der var ansat i Grønland som købmand fra ca. 1740–1767, skriver i sin bog »Grønlændernes Lev og Levnet«:

»Grønlænderne kand gjerne sulte 2 à 3 Dage, uden at lade dem merke, at de vansmægte. Derimod naar Spiise-Kammeret er i god Stand, kand de igien æde fra Morgen til Aftenen i et Trek. Ellers, naar Hungeren er ret stor, hakke de deres Telte-Skind i Stykker og kaage Suppe paa, og er det sandelig ikke rart, man hører dem fortælle om den og den, der kaagte Suppe paa sine gamle Buxer.

Man skal dog neppe høre de Gamle og Voxne at klage dem herover, naar de merke, at Sulten er almindelig, men den Nød, de see paa deres smaa Børn, gaer dem nær til Hjertet, og derfor, den mindste Smule de kand faae, give de

Børnene, om de end selv af Hunger ere færdige at crepere til døde...» (*Lars Dalager* 1752).

Hans Egede skriver i *Det gamle Grønlands ny Perlustration Natural-Historie*: »...Man har med Forundring seet, hvor de i lang Tid, naar Mangel af Næring er dem tilslaget, har opholde sig af gamle stykker Skind, Tang ved Stranden og meere; Men Aarsagen hvorfor de frem for os kan saa taale udstaa hunger er uden Tvivl denne: At som de ere meget feede fyldige Folk, saa have de nok at tære paa for en Tid hos selv, af deres overflødige Fedme, indtil den er udtæret...» (*Hans Egede*, s. 76).

De europæere, som boede i Grønland i det forrige år hundrede, i forbindelse med deres gerning eller som tilreisende, har undret sig over grønlændernes ubekymrethed over dagen imorgen. Som jeg nævnte i indledningen har dette ikke været tilfældet. Før i tiden var inuitterne selvforsynende med alt uden andres indblanding udefra. Men efter europæernes ankomst til landet blev deres religion og kultur og hele livsførelse langsomt men sikkert nedbrudt. Dette i høj grad p.g.a. den kristne tro, som europæerne kom med, hvor man bl.a. prædiker »om ikke at bekymre sig til dagen i morgen«. Dette og mange ting i den nye religion har man taget meget bogstaveligt med den tryghed, som europæernes tilstedeværelse har påvirket dem, at de kan få hjælp fra deres side under trangtid og nød.

Carl Emil Janssen, der var præst i Sisi-miut, Maniitsoq og senere seminarie-lærer i Nuuk, skrev i sin »En Grøn-

landspræsts optegnelser 1844–49«, at efter en længere tids hunger og nød blev der fanget en hval i Holsteinsborgegnen – ûmânârsuk og hele omegnen tog dertil. Janssen skriver: »...der var kommen liv i Folket, de dovne Syge var pludselig helbredede, og alle vilde afsted; i en Hast var alle Slupperne bemandede for at komme med, om ikke for andet saa for at æde.« (*Carl Emil Janssen*, s. 145).

Janssen skriver videre: »Opfyldt af forbauselse klatrede jeg op paa Dyrets Hoved og Krop i den tætte Trængsel af Grønlændere. Dette letsindige Folkefærd, nylig saa sultent og nødlidende, jubledede og spøgede og lo, al Bekymring var glemt, ingen ændsede den bidende Kulde, og under uophørlig Æden gik Arbejdet for sig ...» (*Carl Emil Janssen*, s. 146).

Den kære lille præst »palasinnguaq«, som grønlænderne kaldte ham, undrer sig videre over grønlændernes glæde over den store fangst. Hvem vil ikke blive ellevild af glæde, når ens og børnenes liv blev reddet fra sultedøden i sidste øjeblik?

»Palasinnguaq« skriver: »...Spækmassen afskrællede i flere Dage og haledes op over Iskanten af hele Folkemængden, Mænd og Kvinder, under en lystig Opsang, under idelig Spøg og Latter, under uafbrudte Forsøg paa at kaste hinanden omkuld i Sneen eller spænde Ben paa den glatte Is, og det rungede i Fjeldene af de vildeste Glædesskrig, de var næsten som Flok glade Børn. Det er formodentlig, betragtede i saadanne Øjeblikke, at man siger og skriver, at Grønlænderne er et lykkeligt Folk, men jeg skulde dog mene, at deres Lykke er

meget lidet misundelsesværdig, naar de i stor Uvidenhed og aandeligt Mørke og under Sult og Nød, som de selv har forskyldt, hensukker deres Dage i disse Raadenhedens Huse, som jeg saa smaat har forsøgt at skildre, – udelagtige i fast alt, hvad der forskønner og forædler Jordelivet, og ved deres Letsindighed i indskrænkede til kun at tænke: »Hvad skal vi faa at æde i Morgen?« (Carl Emil Janssen, s. 147–48).

Janssens kritik var skarp. Mon han nogensinde havde tænkt på, hvorfor det grønlandske folk var blevet så »lallende« individer, havde han gjort sig de tanker, at de få europæere, der opholdte sig i landet, havde gjort sig selv til herremænd over landets oprindelige befolkning og behandlede dem som børn. De havde fjernet deres livsnormer, deres tro, hele deres livsgrundlag, som de havde opbygget igennem århundreder for at opretholde et liv i et barsk land. Grønlænderne havde overlevet i flere tusinde år før europæernes ankomst og dermed bevist, at de var et værdigt fangerfolk.

Her er et eksempel på, hvordan »Palasinnnguaq« behandlede sin menighed. Hans handling overfor en fanger, som efter hans mening havde fået for meget at drikke af den brændevin, som fangerne fik skænket under hvalflænsningen som løn for offentlig regning. Janssen skriver: »En af de bedste og dygtigste Grønlændere lykkedes det at forskaffe sig en lystig lille Rus, han omfavnede mig i Folkemængdens Paasyn og forsikrede mig om, hvor højt han elskede mig, forsøgte meget snurrt at tale Dansk og gjorde sig hel latterlig; han var saa inder-

lig lykkelig, at jeg ikke nænnede at vise nogen Vrede, men Dagen efter gjorde jeg Nar ad ham i de andres Paahør, og saa skammede han sig som en vaad Hund.« (Janssen, s. 148).

Et andet sted i bogen skriver han: »Jeg maa derfor i smaa Selskaber klinke og drikke paa en rigtig stræng Vinter, hvilket jeg kun gør med en stille Gysen og kun for Grønlændernes Skyld. Der indtræder nemlig gerne hver Vinter for disse en formelig Sulteperiode; thi en Hovedfejl hos ikke faa af disse Naturmennesker er Dovenskab og Letsindighed. I Sommerens blide Dage samler de en Del Fisk og Renkød, som de tørrer i Solen, men allerede længe før Vinter har jeg observeret, at de æde af alle Kræfter af dette indsamlede Forraad. I store Klynger staar de hele Dage og Passiarer med Tobakspiben i Munden, i Stedet for at gaae tilsøs og søge hver Dags Fornødenhed. Naar saa Sulteperioden indtræder, søger de Hjælp hos de Danske, som de i deres Barnlighed troer alle er Rigmænd, der frit kan disponere over alle de oplagte Varer og Levnedsmidler. Det er en uhyggelig Tanke, at vide sig omringet af flere hundrede forsultne Mennesker, og hvor misligt for Præsten, der prædiker *Barmhjertighed og Godgørenhed* (min fremhævelse, amp), at afvise de Bedende, og hvor umuligt paa den anden Side at hjælpe saa mange!« (Janssen, s. 73–74).

Mere interesse for Grønland

I 1779 sender Kollegiet *Bendt Olrik* og *J. F. Schwabe* op for at undersøge tilstandene i Grønland. Særligt skal de undersøge handelsfolkenes forhold til grøn-

lænderne samt den almindelige snighandel, som bedrager staten for betydelige summer.

Johan Frederik Schwabe blev Grønlands første inspektør 1781 med sæde i Nordgrønland, Olrik blev senere ansat i Sydgrønland. Schwabe oprettede verdens første hjælpekasse i 1783, som han kalder »Hjælpekassen for trængende Grønlændere«. Schwabe har været et godt aktiv for det grønlandske samfund – hans kollega Sydgrønlands inspektør Olrik fra 1782 kom derimod hurtigt i klammeri til højre og venstre og blev hjemkaldt i 1789. Efter Schwabes mening havde instruksens (1782) bestemmelser ikke været tilstrækkelige, og han mente, at foranstaltninger var påkrævet. Hans tanker fra dengang ligner det moderne danske socialsystem af i dag, nemlig hjælp til selvhjælp. Han indførte et opsparringssystem til hjælp i trangstider, men foreløbig kun i Nordgrønland. Efter en god hvalfangst henlagdes en del af den part, der tilkom grønlænderne i hjælpekassen. Kapitalen forrentedes i direktionen med 2% om året og havde allerede i 1785 en beholdning på 2000 rdl. indestående og i 1801 7478 rdl. Af disse penge betaltes den proviant, der blev uddelt i nødsår, for så vidt den oversteg 500 rdl. Instruksens proviantuddelinger måtte ikke gerne overstige 500 rdl., men nøden kunne være så stor, at denne sum blev overskredet. Endvidere betalte kassen medicin, som blev uddelt gratis til grønlænderne, og den betalte den senere ansatte »læge« i Nordgrønland. Hjælpekassen foranstaltede også de grønlandske enkers understøttelse, som instruksens havde overladt

til det private initiativ. (Finn Gad 1946, s. 98, 112).

Englandskrigen 1807–1814

Meddelelsen om Englandskrigen 1807–1814 vakte stor bekymring i Grønland, mest for forsyningerne. Eksempelvis var kun tre af de otte skibe, som KGH sendte til Grønland i 1807, kommet tilbage. De øvrige var blevet kapret af englænderne. Foruden de manglende forsyninger af proviant, der skabte de største vanskeligheder, har mangelen på krudt, hagl og bly påvirket fangsten. Megen fangst gik i stå. Og når der samtidig var knapt med fangstdyr, kunne situationen blive truende for befolkningen, både for danskerne og grønlænderne.

Situationen mellem grønlændere og KGH-folkene under krigen kunne være meget spændt. I Upernavik distrikt havde der været indbrud i KGH's depoter, hvor grønlænderne havde stjålet nogle tønder hvidhvalspæk. Denne handling var absolut nødvendig for grønlænderne, da der var hungersnød i landet. Grønlænderne havde svært ved at forstå, at en krig langt fra deres land kunne få så betydelige konsekvenser for deres liv. De danske, der opholdt sig i landet, dvs. handelens folk, havde mistet deres autoritet overfor befolkningen i deres magtesløshed. Sulten havde drevet de mennesker, som ellers ikke var tyve, til at tage den mad, som de vidste befandt sig bag lukkede døre. (Kolonibestyrer Johannes Windings brev).

Det var dog ikke kun grønlændere, der havde stjålet under den krigsskabte nød

og sult. En engelsk Kaptajn Forster anløb Tassiusaq sommeren 1811 og stjal, hvad der fandtes af handelsværdi på stedet. Udliggeren skrev 20. juni 1811 til Hr. Købmand Rosbach i Upernivik: »...den 14. Om Morgen Kl. 3 kom 5 slupper i Land fra ham af, alle velbevæbnede med Flindter og Huggerter, som om her havde været et Hundrede Mand til Forsvar. Strax da de traadte i Land sadte (de) det engelske Flag paa Klappen(?) og strax Skibets Navn Truloc paa alle fæde og Tønder, som førefandtes ved Forsøget samt Huus Dørren og de herværende 2de slupper. Da de var færdige med al dette, reiste 3de Slupper om Bord og 2de blev tilbage at gjøre Vagt velbevæbnede, om een Time kom en anden Sluppe fra Skibet og havde et andet Flag med sig og som strax blev sadt paa Skuuret. Kl. 8 kom Skibet ind og fortøiede sig ved et Iisfjeld, Kl. 9 begyndte han at borttage Fadene, og da han havde borttage 8 stk: 2 Tønds kom Styrmanden i Land og hilsede Capitainen, at han vilde give mig noget Proviant for spækket han tog, men jeg svarede ham, at jeg ikke kunde modtage noget Proviant for spækket, da det ikke tilhørte mig til og desuden tænkte jeg den Danske Handel, som Spækket tilhørte...« (Det Grønlandske Selskabs AARSSKRIFT 1931, s. 41).

Disse englændere har røvet det dyrebare spæk fra det lille samfund, ikke af nød men fordi de er i krig med moderlandet Danmark.

Men denne handling fik et efterspil. Nordgrønlands inspektør Motzfeldt havde sendt klage over dette overfald til den engelske regering. Kaptajn Forster

mistede sit kaperbrev og blev fyret fra skibsførelsen. (AARSSKRIFT 1931, s. 43).

Krigen havde sat Grønland i stå med hensyn til udvikling i mange år. Fangerne, der havde lært at bruge skydevåben, havde ikke ammunition til deres bøsser og var ikke i træning med at bruge de traditionelle grønlandske fangstredskaber.

Hvalfangstudbyttet har varieret fra år til år. Eksempelvis må året 1811 have været et katastrofeår for folk i Christianshåb, for det år blev der ikke fanget én eneste hval, og der kom ikke skib fra Europa med forsyninger.

Indberetninger fra inspektører og kolonibestyrere

I datidens Grønland og helt op til midten af halvtredserne var kolonibestyrerne, som betegnelsen allerede viser, dem som bestemmer – naalagakker – (herremændene) i de grønlandske byer og på bopladser. De har haft et stort ansvar overfor befolkningen under forskellige situationer. Folk ser op til dem og regner med, at de kan klare alle problemer, de er jo qallunaakker – de danske – men disse niuertut (købmændene) har også deres overordnede, som lever langt væk fra det land, som de vil styre, regere. Når der opstår situationer såsom krig i Europa eller misfangst, står disse mennesker iblandt den befolkning, som ikke har den forståelse, hvordan en krig så langt væk fra landet kunne få en så stor indflydelse på deres levevilkår. Mange danske har ligefrem følt sig truet af det lokale folk under omstændigheder net-

op som krigen mellem England og Europa 1807–1814.

Som et eksempel kan her nævnes danskerne i Upernavik distrikt. Byen havde ikke fået forsyninger i lang tid fra Danmark p.g.a. krigen. Det var handelsåret 1808/1809. Netop dette år blev der misfangst. De to befolkningsgruppers forhold til hinanden blev meget anstrengt, selvom flere danskere var blevet gift med grønlandske piger og derfor havde familierelationer til grønlænderne. Kolonibestyrer Winding skrev: »om de slet tænkende og højest uforskammede grønlændere«. (Upernavik 1809 af AMBP og NF).

Mads Thomsen, der var bestyrer i Tasiusaq, mente: »at grønlænderne havde planer om at myrde ham og alle de andre danskere. Johannes Winding og Carl Huck gav også udtryk for, at de ikke havde tiltro til grønlænderne«. Carl Huck var bådsmand, der havde været ansat i KGH i 21 år. Frederik Rosbach, der var assistent, skrev til inspektøren og bad om, at kolonien endelig måtte blive forsynet med handelsvarer som tobak, krudt, bly m.m., for ellers kunne ingen omgås eller være blandt Upernaviks grønlændere. Det var også Rosbach, der skrev: »O! Hvor kærkomment de få ruller tobak var, som vi modtog fra Umanak, kan jeg næsten ikke beskrive«. (Upernavik 1809 AMBP, NF)

I 1781 indsættes Schwabe som den første inspektør i Nordgrønland, et år senere ansættes Bendt Olrik i Sydgrønland. Instruxen af 1782 vil bl.a., at inspektørembederne skal beskytte befolkningen og kontrollere handelsfolke-

ne. »Ensartede priser indføres i hele landet for både indhandling og udhandling, d.v.s. opkøb af fangernes produkter og salg af europæiske varer til dem. Livsnødvendige varer sælges uden fortjeneste, mens luksusbetonede varer sættes til meget høje priser for at begrænse købet af dem. Der indføres faste straffebestemmelser for det udsendte mandskab, mens grønlænderne – bortset fra meget alvorlige tilfælde – overlades til selv at holde justits indbyrdes«. (Politikens »Bogen om Grønland«).

I Nordgrønlands inspektør 1828–1843 *Fastings* (Prm. 1831–32, 1837–39) indberetning fra vinteren 1829/30 ved kolonien Egedesminde, hvor en epidemi i forbindelse med misfangst havde krævet mange menneskeliv, står skrevet: »Ikke blot ved selve Colonien, men ogsaa ved Udstederne fandt den samme Elendighed Sted: Geisler [Købmanden] havde sat sin ældste Søn, som nu staaer i Tjenesten, ved et nyt ifjor etableret Garnforsøg, Sangarsak, der lovede et godt udbytte; men det var der ligesom ved de andre steder, Sodyrene søgte ikke Fjøren, saa at han ikkun fangede 8 Sælhunde ialt; og Juleaften, da hans Ranson var fortæret og han formedelst den slette Iis var afskaaret fra Colonien, havde han ... intet uden et Par gamle Støvlesaaler til sig og sin Familie. Alle Hundene, som just ved Egedesminde ere vigtige for Vinterfangsten, vare enten spist eller bortdøde af Sult«. (Sveistrup og Dalgaard, M.o.G Bd. 145, nr. 1, s. 145–46).

Fasting mente, at hvis handelen ikke havde hjulpet grønlænderne med sulte-

kost, ville mange have været døde. (Fasting, M.o.G. 145, s. 146).

Det kan vel ikke undre nogen, i hvert fald i dag, at handelen hjalp de få mennesker med at opretholde livet i trangstid. Det var jo dem, der skulle fange de fangst dyr, som handelen meget gerne ville have fat i med videre salg til Europa for øje, garanteret med fortjeneste. Med andre ord kunne fangerfamilierne og handelen ikke undvære hinanden.

Der var ikke lov eller regler for sultekostuddelingen under trangstid i datidens Grønland. Lokalbefolkningen måtte ty til de få danskere, der var på stedet, kolonibestyreren, missionæren/præsten eller udliggeren. Uddelingen af sultekost blev stærkt begrænset i Nordgrønland, da inspektør Fasting i 1840 havde fået spækpriserne stærkt forhøjet og derfor mente, at grønlænderne selv kunne sørge for forråd til trangstid. Han skrev i et cirkulære af 20. juni 1840 til alle købmænd i Nordgrønland: »Allerede ved forrige Aar paa enkelte Steder at betyde Grønlænderne, at de selv skulle betale deres Sygekost (hvilket nu efter Handelsdirectionens Bestemmelse ved Cirkulære af 16de dennes er bleven almindelig indført) har viist sig, at naar man ret kraftigen opfordrede dem dertil, ved deres Handel søgte at formaae dem til at lade deres Tilgodehavende henstaae til Trangstid, saa vilde det ikke være vanskeligt aldeles, eller idetmindste tildeels at afskaffe Sultekosten«. (Alm. Cirkulære fra Fasting 20/6 – 1840 G.H.A. N.G.) (M.o.G. Bd 145, s. 345).

Endvidere skrev Fasting, at nogle familier ikke tilbagebetalte sultekosten, hvorved handelen måtte bære tabet.

Fasting, Nordgrønlands inspektør 1828-1843. Grønlands Nationalmuseum og Arkiv.

Denne bestemmelse gjorde købmændene usikre. Købmand Arntz skriver: »Det forekommer mig og vist flere, at jo mere Grønlænderne faar for sine varer, jo ladere, uslere og elendigere bliver han til at erhverve, og med Vished kan jeg sige, at han bliver slettere og uomgængeligere, og skal det vedblive som det har begyndt, antager jeg, at om en halv Snees Aar maae der sendes Milice til at holde Grønlænderne i Ave, da det saa vil umuligt for en enkelt Mand med eet som oftest hengiven Mandskab, ene at kunde det.« (M.o.G. bd. 145, s. 345).

Vinteren 1843/44 var ualmindelig streng i Nordgrønland. Is og sne umuliggjorde al fangst og fremkaldte sult og nød flere steder. Købmand Arntz i Ege-

desminde 1841–1846 redegør i forskellige indberetninger for forholdene i sit distrikt. Han skriver: »Nøden ved Kepingarsuk har været saa stor, at Grønlænderne har maattet spise deres gamle Brixeskind, og ved Udsted i samme Fjord, som hører under Eginiarfik have Grønlænderne, i en Tid af 8 Dage maattet leve af Tang, indtil endelig Udliggeren Peter Siegstad efter flere Gange at være anmodet derom, uddelte lidt Sultekost til dem, hvilket Manden har gjort paa sin egen Haand, da jeg selv ikke havde turdet vaavet at give ham Tilladelse dertil, eftersom det antages, at Sultekosten kan afskaffes«. (Kmd. Arntz (Egedesminde) til Dir. 15/8 – 1844). (M.o.G. bd. 145, s. 344).

I sin indberetning til Rentekammeret skriver Arntz om forholdene under misfangst: »Hvad Landets Børn under saadanne Tilfælde lider af Sult og Kulde og Sygdom, kan kun den gjøre sig rigtig Begreb om der lever midt iblandt disse Mennesker, og som daglig har med at varetage«. (Arntz til RK 30/6 – 1844). (M.o.G. bd. 145, s. 345).

Dr. C. J. Kayser på inspektion

I foråret 1844 udbrød der en epidemi, og i løbet af fire måneder døde 37 mennesker, især kvinder og børn. Læge Rudolph – distriktslæge i Jakobshavn – mente, at grønlændernes store forbrug af kaffe og overdreven nydelse af hellefisk i forbindelse med mangel på varme og tøj var skyld i elendigheden. – Kongen/Rentekammeret sendte en læge til Nordgrønland, der sammen med inspektøren skulle undersøge epidemien. Man valgte reservekirurg ved Frederiks

Hospital Dr. C. J. Kayser, der i foråret 1845 rejste til Nordgrønland for at undersøge forholdene ved Jakobshavn og de andre bugtkolonier. (M.o.G. 145, s. 346–347).

Efter hjemkomsten fra Grønland afgav Dr. Kayser beretning til Rentekammeret om sin undersøgelse og om, hvad der kunne sikre grønlænderne mod epidemier i fremtiden. Han skrev følgende punkter: »1. Forbedring af Grønlændernes Boligforhold m. m., 2. Indskrænkning af Kaffesalget til Grønlænderne, 3. Kulbrydning i Nordgrønland og Kullenes Anvendelse i de grønlandske Huse, 4. Udvidelse af Garnfangsten og Optagelse af Kabliaufiskeri, og 5. Uddeling af Understøttelse til Grønlænderne i Tilfælde af Sygdom og Nød.« (RK til Dir. 28/3 – G.H.A.) (M.o.G. bd. 145, s. 348).

Grundet landets størrelse og dårlige ustabile transportmuligheder havde fået forskellige bestemmelser til at fungere efter hensigten, hvor vigtige meddelelser kunne være undervejs i lang tid for at nå til bestemmelsesstedet. Derfor havde det skabt mange tvivlsituationer imellem købmændene. – »Store Vanskeligheder fremkom ved, at bestemmelserne om Uddelingen af Hjælp til Grønlænderne i Trangtid var meget uklare. I Instruksen (4. Post § 5) stod der, at Hjælpen skulde ydes forskelligt til enkelte i Forhold til deres Trang. Denne Regel var man imidlertid efterhaanden gaaet bort fra Praksis, saaledes at alle nu faktisk fik lige meget. I Strid med Instruksen var Nordgrønland ved Fastings cirkulerer af 16. og 20. Juni 1840 paalagt Købmændene saa vidt

muligt at afskaffe Sultekosten. De modstridende eller i hvert fald uklare Bestemmelser var efter Kaysers Opfattelse til Skade for Grønlænderne, idet Købmændene ikke vidste, hvordan de skulde forholde sig. Han foreslog, at man fremtidig lagde Instruksens Bestemmelser til Grund og lod Købmændene foretage Uddelingen efter bedste Skøn, dog saaledes at de skulde aflægge beretning herom til Inspektøren«. (M.o.G. bd. 145, s. 349).

Direktionen udstedte nye bestemmelser vedrørende understøttelserne, hvor reglerne trængte til en hurtig revision. Tidligere bestemmelser blev ophævet på nær en, instruksens 4. Post paragraf 5, med følgende tilføjelse: »Enhver udborgning, der maatte finde Sted, naar Misfangst og deraf følgende Nød blandt Grønlænderne indtræffer, bliver uden Ansvar for Bestyrerne. Ligesom Uddelingen i Trangtid i Almindelighed maae overlades til Bestyrerne Conduite, saaledes have de ogsaa i særdeles Tilfælde, naar til Exempel Sygdomme indtræffe, og der ikke er Tid eller Leilighed til at oppebie Inspecteurs Bestemmelse, og at træffe de foranstaltninger som maatte ansees nødvendige til Forebyggelse af befrygtet Ulykke, dog paaligger det dem, saa snart Omstændighederne tillade det, at underrette Inspecturen om Foranstaltninger som foreløbigen ere fœiede«. (M.o.G. bd. 145, s. 350–51).

Lægernes Instruks fik samtidig en tilføjelse, hvor lægerne i nødstilfælde uden at indhente inspektørens bestemmelser sammen med kolonibestyreren

kunne træffe foranstaltninger, som under nødsituationer kunne anses for nødvendige. (M.o.G. Bd. 145, s. 351).

Inspektør Olrik, Nordgrønland, (Christian Søren Marcus Olrik 1815–1870), f. i Julianehåb, blev inspektør i 1846. Han svarede på Kaysers kritik, og efter hans mening egnede de grønlandske huse sig bedst for grønlænderne, da materialerne var lette og billige at anskaffe. Kaysers ønske om at få grønlænderne spredt ud til fangstpladserne var Olrik enig i. Det var imidlertid meget vanskeligt at gennemføre. Man havde forsøgt mange gange før, uden at det hjalp.

Med hensyn til understøttelse billigede Olrik, »at Instruksens Bestemmelser lagdes til Grund, men mente, at det udtrykkeligt burde fastslaaes, at Hjælpen normalt kun gaves som laan, der skulde tilbagebetales. Han fandt det uheldigt at give Hjælpen som dansk Proviant og foreslog, at Handelen ved enkelte Kolonier skulde bygge Skure til Tørring af Kabliau og Sælhunde kød, der saa kunde gives til Laan som Understøttelse i Trangtid«. (M.o.G. bd. 145, s. 351–52).

Den politiske opvågning

Samuel Kleinsmidt (1814–1886), Herrnhuttisk missionær, blev uenig med sine fæller, og han valgte derfor at blive lærer på Ilinniarsissuaq/seminariet. Han gik imod herrnhutternes kirketugt, der bl.a. forbød menigheden at tage på fangst på helligdagene, selvom der var mangel på mad. (Brødremenigheden var i Grønland fra 1733–1900). Deres meget strenge love og regler virkede ikke i længden rigtige for de frihedselskende

grønlændere. Dette resulterede i moralsk opløsning. De stjæler, lyver og de angiver hinanden, hvis f.eks. en har overværet en ganske harmløs dans på bødkerværkstedet i Avannarliit. De danske missionærer forbød ikke den slags forlystelser i modsætning til de herrnhuttiske, der mente at musikinstrumenterne udelukkende skulle benyttes i kirkelige handlinger. De brugte megen tid på religiøse sammenkomster og fik tilført europæisk mad i form af røget eller saltet kød, der i forhold til landets egne kød- og fiskeprodukter var næringsfattigt.

De herrnhuttiske brødre manglede både kajaker og umiaq'er. De både sultede og gik i dårlige klæder. Brødremenigheden så elendigheden og forsøgte at indskrænke KGH's handel med sukker, kaffe og tobak. Men KGH opkøbte befolkningens spæk og skindvarer, og deres bedste byttevarer var for dem uundværlige livsnødvendigheder.

Kleinschmidt havde dog en anden teori. Han mente, at Nyherrnhutternes elendighed bl.a. skyldtes, at de kunne få »Borg« d.v.s., at de kan få varer på kredit. Grønlænderne vidste, at kolonibestyrelserne skulle yde hjælp i trangstider, når der ikke var anden udvej. Det var i form af udlevering af proviant, som skulle betales tilbage, når fangstforholdene var blevet bedre. Nyherrnhutterne kunne dog også få hjælp af menighedsforstanderen. Kleinschmidt foreslog, at han blev ansat som fattigforstander for brødremenigheden, således at alle sager, hvori der trængtes til hjælp, skulle gå igennem ham. Dette forslag skabte ideen til forstanderskaberne, som den nye

inspektør H. J. Rink fik realiseret. Fra 1857 (først i Sydgrønland) eksperimenterede man med forstanderskaberne, og i 1862 blev de lovmæssigt oprettet langs hele kysten. Medlemmerne var embedsmænd fra handelen og missionen og en anset og dygtig fanger fra hver boplads i distriktet. Befolkningens repræsentanter blev valgt for 3 år ad gangen. Med denne foranstaltning forsøgte man at få grønلænderne til selv at tage sig af deres livsførelse, både socialt og hvad angik retsudøvelsen. I 1872, da Rink blev direktør for Handelen, fandt forstanderskaberne deres endelige form i Indenrigsministeriets »Foreløbige bestemmelser«, som blev gældende til 1910.

Rink skrev i sin bog »Betænkningen og Forslag vedkommende D. kongelige grønlandske Handel 1856. ...Om manglerne ved de til Grønlændernes Understøttelse i Sygdom og Trang sigtende Foranstaltninger« (brevet var sendt til Indenrigsministeriet med beretning om misfangst ved Julianehåb 1853–54):

»... I Instruksen af 19de April 1782 er paabudt, i Tilfælde af almindelig Misfangst og langvarig hunger at hjælpe Grønlænderne med dansk Proviant, som de Fattige skulle nyde gratis, de øvrige atter betale naar Fangsten slaar til, og er denne Bestemmelse senere fornyet og udtrykkelig indskjerpet ved Inspecteurs, af Direktionen sanktionerede Cirkulaireskrivelser af 17de Juli 1846 og 26de Juni 1850, med hvilke Regnskabsførerne tillige ere fritagne for Ansvar for hvad der under saadanne Omstændigheder udborges til Grønlænderne. For at vurdere Betydningen af disse Bestemmelser bliver det vel

først og fremmest nødvendigt at undersøge: 1) Størrelsen af Mangelen i de givne Tilfælde, 2) Størrelsen af Midlerne, som høves til at bøde paa Mangelen, samt Maaden hvorpaa dette kan skee. Begge Punkter skulde jeg her tillade mig at udvikle, holdende mig til det af mig bestyrede Julianehaabs Distrikt, som indbefatter mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{3}$ af hele Grønlands Befolkning.» (Rink, s. 168).

Rink skriver, at grønlændernes fangst-rytmer deles i 5 årstider: »1) Den gode Foraars-tid eller klapmydsetiden, fra Midten af Mai til sidst i Juni; i samme er der et Overflod af Føde, som tørres og opbevares i Form af Kjød og Angmaksæt. 2) En Mellemtid i Juli, som kan antages at producere det daglige Forbrug. 3) Den anden, eller den saakaldte magre klapmydsetid, der med større eller mindre Mellemrum i September gaaer over Efteraarsfangsten, som skaffer den største Mængde af Aarets Produkter til Handelen. Denne naar nu efter Omstændighederne til ind i November eller December, og i samme produceres der ligeledes et Overskud af Føde, dels friske Sælhundekroppe, som gjemmes under Sneen, dels tørrede Kabliau o.a. 4) Den knappe Tid, i hvilken den producerede Føde ikke er tilstrækkelig til at dække det daglige Forbrug, men det i Perioderne 1 og 3 producerede maa erstatte Underbalancen, ligesom nu ogsaa Fangerne i manglen af Sælhunde maae indskrænke sig til at fiske, fange Søfugle samle Tang og Muslinger, der her ligesaa lidt som i andre Lande ere forkastelige Fødemidler. Varigheden af denne Periode og Størrelsen af Mangelen i samme er nu yderst

forskjellig efter Aarenes Beskaffenhed. Under almindelige Omstændigheder er forraadet fuldkomme tilskrækkeligt til at dække Mangelen; i Misfangstaar, naar perioderne 1 og 3 ikke have givet det fornødne Overskud, ja vel endog den sidste har haft Underbalance, og allerede krævet Forbrug af det om Sommeren indsamlede og naar saa tillige Perioden 4 bliver stormfuld, streng og ugunstig, indtræder der efter Omstændighederne en kortere eller længere Periode ved flere eller færre af beboede Pladser, i hvilken dels den langvarige, sparsomme og udelukkende Fiskeføde kan antages at virke svækkende, dels ogsaa virkelig Sult herefter af og til, naar Uvejr eller Stedets Beliggenhed hindre Fiskeri, ja vel endog Indsamlingen af Tang og Muslinger. I begge Tilfælde er det altsaa at Handelen skal yde Hjælp med Provianten; men hvor lang denne Tid er, som saaledes truer Befolkningens Liv og Helbred, og til hvor stor en Deel af Indvaanerne Mangelen udstrækker sig, der er forskelligt efter Misfangstens Grad. Dog maae vi vel ved almindelig Misfangst, og langvarig Hunger forstaae et saadant Aar, i hvilken en vis større Part, fEx. $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ af Befolkningen, i en ligeledes større Part, fEx. $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ af den under No. 4 beskrevne Periode har slet eller utilstrækkelig Føde. Lad os antage, at $\frac{3}{4}$ af Befolkningen, i 3 Maaneder skulde understøttes med daglig 1 Pund hver Individ, da vilde dette udgjøre c. 180000 Pund Fødemidler, og saaledes komme vi altsaa ogsaa ad denne Vei til det Resultat, at den Mangel, som skal udfyldes, maa regnes efter Hundredetusinder af Pund...» (Rink, s. 169).

Således skriver Rink og fortsætter senere hen i bogen:

»...Brødet er ikke alene en Luxusvare for Grønlænderne, men uden tvivl ogsaa en af de sletteste, unyttigste og ikkun formedelst deres planløse Øconomi afsættelige Luxusvarer, som for førstedelen kun kommer de Europæerne tjenende, til Landets egentlige Erhverv, udelte, tildeels ved Laan og Tiggeri hentærende Deel af Befolkningen tilgode, ikke de dygtige med gode Redskaber og Vinterforraad sig forsynde Fangere...« (Rink, s. 172–73).

Idag har vi fuld forståelse for vore forfædres trang til at spise brød, men i Rinks tid var det ikke almindeligt, at grønlænderne skulle nyde disse »luxusvarer«, som jo kun var tiltænkt danskerne.

I »*Regnskabsprotokol for Forstanderskabet for de Indfødte i Julianehaabs Distrikt paa Handelsaaret 1860*« ført af H. J. Rink er der at læse på udgiftsiden:

»Paa Grund af Misfangst og ualmindelig Trang:

1 Gratis: Erter, Gryn, Brød og Rugmel... Til Beløb 244 Rdr.

2 borget: Proviant og Spæk for 47.85«

1857 var en alvorlig sultevinter langs hele kysten. Det ses f.eks. på et lille sted som Napasok ved Sukkertoppen, hvor de fleste af beboerne døde af sult.

1. marts døde 10 personer på samme dag. I »Sukkertoppen Præstegæld Ministerialbog 1857–1864« står der: »— Alle disse omkom i Konebaad, da de vilde

foretage en Rejse til Sukkertoppen for at hente Proviant til Udstedet. Kun no. 19 blev tillige med sin Plejedatter fundet paa en Ø.« (Nummer 19 var en dansk udligger Willumsen, der var grønlandsk gift).

Mange andre døde i vinterens løb, hvor dødsårsagen var »Død af Sult, Nød og Elendighed«.

I Hovedministerialbogen for Holsteinsborg Præstegæld 1823–1857 står der, at der i året 1857 i februar, marts, april og maj var mange, der døde på udstederne og bopladserne Qerrortusoq, Saqqaq, Kangerluarsuk, Sarfannguaq, Saqqarliit, Ummannaarsuk, Itilleq, Itillersuaq og Kaksik (Qassit? AMP) Under anmærkningen over dødsårsagen står der: Elendighed, Sult og Nød.

I »Meddelelser vedkommende Forstanderskaberne i Sydgrønland 1862–66« kan man læse beretningerne fra de enkelte byer og bopladser.

Julianehaab

»Julianehaabs Forstanderskab samledes den 11. Juli 1862. Alle de 10 Forstandere vare tilstede for at erfare Ministerens nye Bestemmelser. Tillige tilkaldtes alle Grønlændere fra Omegnen, som havde Lyst til at komme; og der mødte i de følgende Dage 214 Kajakker og 20 Konebaade. Ialt vare der 600 Mennesker samlede ved Julianehaab. Der var opstillet i Forstanderskabets Forsamlingshuus endeel Gjenstande til Belønning for de dygtigste Erhververe, som i den sidste Vinter ikke havde faaet Hjelp eller Laan. — De indfødte Forstandere bleve anmodet om at opgive Navnene paa dem, som vare til disse Foræringer, og derpaa

I. Iaa Grund af Fiskefangst og ualmindelig Trang.							
Aparatis: Fiske, Høge, Brød og Piqueneed . . .				til L. L. L.	244		
2 kærget. Forbrændt og Høge . . .				for	47	85	
d. Til Udfærdigelse af et Forsamlings. og Opbevaringshus.							
4 1/2	7 Mds	4 paa	høge	2 1/2	88		
5 1/2	5 Mds		d.	3	12		
5 1/2	7 Mds	4 paa	høge	5 1/2	32	7	
1	0 Mds	4 paa	høge	6 1/2	67		
11	15	4 paa	høge	11 1/2	5	15	
15	12		d.	8	5	60	
15 1/2	10		d.	8 1/2	52	18	
17 1/2	9		d.	6 1/2	24	72	
4 1/2	12	4 paa	høge	1 1/2	4	48	
				131 1/2	48	861	30

Fra H. J. Rink's »Regnskabsprotokol for Forstanderskabet for de Indfødte i Julianehaabs Distrikt paa Handelsaaret 1860«. Grønlands Nationalmuseum og Arkiv.

uddeelt de. Da foræringerne vare uddelte, blev der afholdt en Fugleskydning af 200 Fangere fra alle Egne omkring Julianehaab. De som vare heldigst i at skyde, erholdt ligeledes Foræringer. — Den 20de October samledes Forstanderskabet atter, og dennegang mødte de nye, af deres Landsmænd valgte Forstandere. Kun een af dem var forhindret fra at komme. — Forstanderskabet har bestemt, at Enkerne og de Forældreløse efter Mænd, som ere omkomne i Kajak, skulde have en lille regelmæssig aarlig Gave. Af saadanne Enker var der ialt 36, og af saadanne Forældreløse 9. Hvad Fattighjælp angaaer, da besluttedes det, at man ikke skulde bestemme i denne iforveien, men at Opsynsmændene skulde melde, naar saadan var nødvendig. Dog skulde alle faderløse eller fattige Drengene over 12 Aar forsynes med

Kajakker, dernæst skulde ogsaa de fattigste Erhververe forsynes med Fiske-snører og andre meget nødvendige Redskaber, og ligeledes skulde 30 Fangere hver have 5 Rdl: til Hjælp til en Riffel. Men Vinteren blev overordentlig streng; Havet frøs til, saa at man kunde gaa endog ud til Nanortaliks Yderøer; paa andre Steder var Isen ikke til at gaa paa, men den forhindrede Kajakkerne fra at komme frem. Derfor indtraadte der stor Nød paa mange Steder, og Forstanderskabet maatte derfor hjælpe meget ved at give de Fattige, som kunde naaes, Fødemidler og Spæk; ingen mindes at have oplevet en saadan Vinter over hele Grønland. Ved Tasiussak i Tasermiut boede ialt 14 Mennesker, af hvilke kun de 2, Stephanus og Simon vare Erhververe. Disse to vare sidste Gang paa Besøg ved Nanortalik den 31 Decem-

ber; da de hjemkom, begyndte de allerede at lide Nød, og da man ikke mere kunde komme til Nanortalik for Iis, gik de midt i Januar over Land og Iis til Igdlukasikkerne, af hvilke de fik Krudt og Bly samt Fødemidler. Da Igdlukasikkerne den 27de Februar kom til Nanortalik, fortalte de om Nøden ved Tasiussak. Strax derpaa forsøgte 4 Mand at gaae dertil for at bringe Hjelp; men de arbeidede forgjæves i 4 Dage mellem Iis, som man hverken kunde gaae paa, eller roe imellem. Endelig den 6te Marts var Veien tilfrossen, saa at 4 Mand kunde gaae dertil. Da disse kom hjem, fortalte de, at 3 Qvinder og 1 spæd Barn vare døde, dels af Sygdom, dels af Mangel, og at Fanger Stephanus havde ligget syg siden Hjemkomsten fra Igdlukasik. Dengang Nanortalikkerne kom, laae de alle uden at kunne reise sig; alene Pigen Else var oppe og hentede Vand og Tang til de Andre. Samme Dag døde Stephanus. Dagen efter brød Isen op med Østenvind og Veien blev atter ganske ufremkommelig. Den 9de April begave 2 Mand sig dertil, dels roende i Kajak, dels gaaende over Land og Iis; de kunde kun bære ganske lidt Fødemidler med sig. Da de ankom til Tasiussak vare Fangeren Simon og endnu 3 Mennesker døde. Den 10de April kom atter 4 Mand dertil og bragte Fødemidler og klæder, men strax efterat have spist, døde endnu een af de Nødlidende. Derpaa blev Veien atter aldeles afskaaren, da Isen ikke mere kunde bære. Først den 19de Mai opkom der en stærk Sydostvind, som drev Isen ud, saa at en Baad kunde komme dertil; da levede der endnu kun 5 Mennesker, thi Pigen Else

druknedes den 15de April, da hun vilde fiske og faldt gjennem et Hul i Isen. Denne Pige var om Vinteren den eneste, som samlede Føde til de andre Beboere af Tasiussak, da Fanger Stephanus blev syg og Simon havde lagt sig af fortvivlelse og ikke mere vilde gaae ud. — Følgende Nanortalikere have med fare for deres Liv bestræbt sig for at bringe Hjelp til Tasiussak: Bødker Jørgen Kielsen, Katechet Enoch, Fangerne Isboset og Carl. — Beboerne af Tasiussak vare de eneste i Julianehaabs Omegn, som maatte omkomme af Nød; de have forvoldt sig det selv, da de ikke havde samlet tilstrækkeligt til Vinteren; thi i Julianehaabs Omegn findes der 56 Bopladse, og naar mange af disse kom i saadan Nød, hvo skulde da bringe den Hjælp? — Forstanderskabet har hjulpet med Landets Penge paa følgende Maade: til Kajakker for 28 drenge 45 Rdl. — Til Fiskersnører for Drenge og Gamle eller Svage 25 Rdl. — til Klæder for Enker og Børn 40 Rdl. — til Fødemidler for Trængende 162 Rdl; men disse Penge have 4 Erhververe ved Kakkalik alene faaet 40 Rdl. til Spæk og Føde, fordi Opsynsmanden og Udliggeren ved Kakkalik ikke have været sparsomme med Landets Penge; thi hvis Alle havde brugt ligesaameget, vilde Indvaanerne i Julianehaabs Omegn alene have brugt alle Sydgrønlands Penge til Fødemidler og alligevel vilde undertiden have sultet. — Desuden have Enker og Forældreløse efter Mænd, som ere omkomne i Kajak ialt faet 52 Rdl. — Ogsaa ere 17 Fangere hjulpede hver med 5 Rdl til en Riffel og een med 20 Rdl til en Kakkellovn.

Om Foraaret fandt Forstanderskabet,

at der var 1000 Rdl. tilovers til at fordeles som Hædersgaver til 355 Erhververe, som slet ingen Fattighjælp havde erholdt. Derpaa bleve Pengene fordeelte efter enhvers Erhvervsdygtighed, og desuden bleve 50 Rdl givne til Opsynsmændene, for at de selv deraf kunde lægge til for dem, som de syntes havde fortjent mere.

Med Hensyn til Retspleien har Forstanderskabet forhandlet om Tyveri fra Rævefælder og Spæk fra Koloniens Spækhuus.

Følgende have været Opsynsmænd i Julianehaabs Omegn: Salomon for Kakalik, Jakob for Narsak, Philippus for Julianehaab, Andreas for Sardlok, Mathæus for Lichtenau, Christoph for Nunaitiak, Søren for Nanortalik, Abraham for Fredriksdal, Jephta for Pamiædluk.« — (Meddelelser vedkommende Forstanderskaberne i Sydgrønland 1862—66).

Nuuk havde Nyherrnhutter og den danske folkekirke som menighed. — Herrnhutterne, der havde forbudt deres menighed at tage på fangst om søndagen og i helligdagene, har været hårdt ramt i trangstider. Derfor tager jeg Nuuk som Grønlands største by som et eksempel på den store forskel på levestandard/levevis i Grønland fra 1861 og hundrede år senere i 1961.

Godthaab

»I Godthaabs Distrikt var der om Efteraaret megen Sygdom; der døde ialt 60 Mennesker af Brystsyge, og mange bleve ved Sygdom forhindrede fra at indrette deres Huse og drive deres Fangst.

Forstanderskabet forsamledes den 7 October; de forrige Opsynsmænd vedbleve, nemlig Leonhardt for Nyherrnhut, Aron for Kangek, Enoch for Narsak, Johan Ludvig for Sardlok, Berthel for Kornuk, Nathaniel for Atangmik. Efterat have undersøgt Fortegnelsen over Indvaanerne, besluttede Forstanderskabet at hjælpe 25 faderløse Dreng og 10 sygelige eller svage Erhververe til Kajakker og Redskaber; desuden skulde der gives Fædre, som forsømte deres Sønne, Tilhold om at forsyne dem itide med Kajak.

Om Vinteren opstod der ligesaa stor Nød som ved Fiskernæsset. I Januar maatte der sendes en Baad til Kangek og Narsak med Spæk og Føde, for at Beboerne ikke skulde omkomme af Sult og Kulde. Derpaa maatte man ogsaa begynde at hjælpe ved Nyherrnhut og paa de andre Steder. Erhvervets Forhindring ved Tyndiis varede længst for Narsakkerne og Atangmikkerne, ligesledes kunde Narssakkerne ikke hente deres hengjemte Angmaksæter; thi forøvrigt ere Narssakkerne gode Husholdere og Erhververe. Men ved Nyherrnhut og Kangek bleve mange syge af den langvarige Elendighed, paa Grund af deres slette Huse og Klæder. Det gik derfor her ligesom ved Fiskernæsset, at af de Svageligste 14 Mennesker døde henimod Slutningen af Vinteren. — Kun een Boplads har ikke behøvet Hjælp, nemlig Sardlok. Beboerne af Sardlok holde endnu bedst over gamle Skikke; de boe afsides fra Handelspladserne og sælge ikke mere end de kunne undvære, og sørge for at enhver, som boer paa deres Plads, erhverver

efter Evne. — Derfor da Nøden indfandt sig paa de andre Pladse, kom der stadi- gen besøgende Kajakker til Sardlok, for at see, om der var noget at spise...« (Meddelelser vedkommende Forstan- derskaberne i Sydgrønland 1862–66).

Løjnant E. Bluhme opholdte sig i Grønland i 1863–64 og skrev en bog om forholdene i landet. Bluhme fortalte, hvad han så i Ny-Herrnhut (Godt- håb). Det meste af hytternes træværk blev brugt som brændsel allerede inden jul. Mange mennesker, de fleste enker, boede i samme hytte, ca. 20 i alle aldre. De levede en kummerlig tilværelse, med slukkede lamper af mangel på spæk. Kvinderne havde mistet deres mænd og sønner, der under forsøg for at opret- holde deres og familiens eksistens var omkommet i havet. Bluhme skriver: »Den ene enke sad og græd i Stilhed; det var kun kort Tid siden hun havde mistet sin ældste Søn; et Øjeblik standsede hun Taarerne for, idet hun pegede paa sin yngste Søn, en syvaars Dreng, at sige: »Han vil saa gerne spise...«

Bluhme, der var løjtnant, så elendig- heden i det lille samfund, der levede under Danmarks »beskyttelse«. Efter hjemkomsten til Danmark skrev han i danske aviser med en meget stærk kritik af Handelens politik og af herrnhutter- nes arbejde. Man kan undre sig over, at danskerne efter 143 år som koloniherr- rer ikke havde lært at holde hånden over landets befolkning, der på det tidspunkt talte ca. 10.000.

Bluhme skriver videre: »Den anden Enkens Sorg var ældre, men lige saa dyb; det saae man paa hendes fortvivlet sørgmodige Blik; hun sagde Intet, sad

stille med Haanden under Kinden og stirrede frem for sig. Og bagved paa den nøgne Steenbrix laae, som Fuldendelse paa dette sørgelig Billede, den tredie Enke paa Knæ; uroligt rokkede hun hid og did – hun var Blind.

Ingen bestilte Noget; de eiede Intet, ikke saa meget Skind og Senetraad, at de sye et Par kamikker til de stakkels Børn; en Stump gammelt Saaleskind, bundet med Seilgarn om den nøgne Fod, var Alt, hvad de havde at gaae med i Snee i 20° Kulde. Sengklæder fandtes der ikke: som de sad der om dagen i deres pjalter, sov de ind om Natten, og Føden bestod af lidt tilsigtet Meel, rørt ud i Vand, lidt Tang og Fisk, maaske en Fugl som Alt ofte maatte nydes raat.« (E. Bluhme, s. 166). (1865).

Afslutning

Jeg har forsøgt at belyse vores forfædres liv i nød, når misfangst, vejrforhold og manglende forsynlighed ramte dem.

Mens jeg skrev og efterhånden fik indblik i deres hverdag, især i vinterperi- oderne, kunne jeg ikke lade være med at tænke på, at deres liv må have været som »et lotterispil«. Når fangsten slog fejl, og de deraf følgende trangstider indtraf, dukkede de nakken uden at beklage sig og prøvede at holde sig i live uden at kaste skylden på andre end sig selv. Det var en uundgåelig skæbne, de måtte stå igennem, så godt de kunne, og håbe på, at hjælpen kom, inden det var for sent.

Jeg kan ikke lade være med at drage sammenligning med vores liv i dag i for- hold til deres liv. I dag lever vi i et velfærdssamfund, og alligevel er mange

af vores unge mennesker døde for egen hånd. Hvad er det, der gør, at så mange unge grønlandere giver op? Er det »Lotterispillet«, spændingen, vi mangler? Er det fælleskabet, vi har mistet, når vi sultede sammen i håbløshed, og den store løsslupne fælles glæde, når vi i sidste øjeblik reddede livet ved at fange en hval eller en sæl? Er livet blevet for kedeligt? Vi har ikke længere de store fællesfølelser i brug, hverken i nød eller glæde, ikke længere livstruende fælleskriser. I dag er det kun det enkelte individ, der kommer i krise. Alene, uden andre menneskers og ofte selv den nærmeste families viden. Er det derfor, mange vælger døden? Er det fællesskabet, vi har mistet?

Litteraturliste

- Bak, Ove: Nanortalik, Nordiske Landes Bogforlag. 1981.
 Løjtnant E. Bluhme: Fra et Ophold i Grønland 1863–64. Kbhvn. 1865.
 Bogen om Grønland, Politiken 1978.
 Dalager, Lars: Grønlandernes Liv og Levnet (sammen- skrevet ved Friderichshaabs Colonie i Grønland Anno 1752). Det Grønlandske Selskabs Skrifter IV.

- Egede, Hans: Det gamle Grønlands ny Perustration eller NATUREL-HISTORIE. Forlaget Rhodos, Kbhvn. 1984. Det Grønlandske Selskabs Skrifter, 1931.
 Fangstlister for Nanortalik 1901–1908.
 Folketællinger i Grønland 1901.
 Frandsen, Niels & Ane Marie B. Pedersen: Upernavik 1809 (hæfte).
 Frederiksdal Kirkebog 1907.
 Gad, Finn: Grønlands Historie. 1946.
 Gad, Finn: Grønlands Historie bd. III 1976.
 Glahn, Henric Christopher: Dagbøger for Aarene 1763–64, 1766–67 og 1767–68. Det Grønlandske Selskabs Skrifter IV.
 Hovedministerialbog f. Holsteinsborg Præstegæld 1823–1857.
 Meddelelser vedkommende Forstanderskaberne i Sydgrønland 1862–66.
 Janssen, Carl Emil: En Grønlandspræsts Optegnelser 1844–49. August Bangs Forlag. (Er udgivet som særudgave af bd. XIX i serien »Memoirer og Breve«, Villadsen & Christensen).
 Kanstrup, Jan: Taama allappugut Ilulissani piniartut.
 Lyng, Kristofer: »Kalåtdlit okallugtuait okalualåvilo«.
 Rismøller, Peter: »Sultegrænsen« v. Nyt Nordisk Forlag. Udg. 1977.
 Rink, H. J.: Betænkninger og Forslag, vedkommende Den Kongelige Grønlandske Handel. Kbhvn. 1856.
 Rink, H. J.: Regnskabsprotokol for Forstanderskabet for de Indfødte i Julianehaabs Distrikt paa Handelsaaret 1860.
 Meddelelser om Grønland bd. 145. No. I.
 Otto Rosing: »Taseralik« 1955.
 Sukkertoppens Præstegæld Ministerialbog 1857–1864.
 Walløe, Peder Olsen: Peder Olsen Walløes Dagbøger fra hans rejser i Grønland 1739–53. Det Grønlandske Selskabs skrifter V.